

Михайло Баймуратов

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
академік Української академії наук,
професор кафедри політичних наук та права
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського
(Одеса, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4131-1070>
baymurov@ukr.net

Борис Кофман

доктор юридичних наук, старший дослідник,
заслужений юрист України,
професор кафедри політичних наук та права
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського
(Одеса, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8121-5190>
kofmanboris@ukr.net

УДК 342.1 + 342.7 + 343.4

МІЛІТАРНИЙ МУНІЦИПАЛІЗМ: ДОКТРИНАЛЬНА ІДЕЯ ЧИ ОБ'ЄКТИВНІ ПОТРЕБА ТА НЕОБХІДНІСТЬ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджуються актуальні проблеми формування в Україні мілітарного муніципалізму як соціального явища, нормативної феноменології, органічної частини національного законодавства про місцеве самоврядування, що детерміновано та об'єктивовано неспровокованою агресією РФ проти України.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні пріоритетних напрямів формування правового поля мілітарного муніципалізму в умовах екстраординарного функціонування державності (воєнний стан, війна, а також природні та техногенні катаклізми).

Аргументовано, що формування мілітарного муніципалізму є об'єктивним процесом, пов'язаним з кризовими умовами існування та функціонування феноменології державності – отже, доктринальне супроводження процесів формування мілітарного муніципалізму є позитивною тенденцією забезпечення його перспективної легалізації та наступної легітимації.

Доводиться, що формування і виникнення феноменології мілітарного муніципалізму органічно пов'язані з існуванням інституту місцевого самоврядування та функціонування органів місцевого самоврядування – саме в контексті виконання ними своїх компетенційних повноважень та основоположних функцій у екстраординарних умовах функціонування державності, тобто в умовах воєнного стану та війни (а також в умовах природних і техногенних катаклізмів).

Акцентовано увагу, що формування і виникнення феноменології мілітарного муніципалізму безпосередньо стосується реалізації органами місцевого самоврядування в кризових умовах публічної влади, захисту прав і свобод людини, сприяння практичної реалізації

конституційних прав і свобод людьми – жителями і водночас членами територіальних громад, що фактично спрямовано на створення осередку життя в межах територіальних громад та пряме сприяння жителям – членам такої громади у розумінні, формуванні, реалізації та гарантії реалізації їх життєвого циклу.

Висловлено аргументи щодо того, що у процесі повсякденної життєдіяльності людини в наведених кризових умовах органи місцевого самоврядування повинні володіти відповідними владними повноваженнями, які дадуть їм реальну можливість шляхом вирішення системної сукупності питань екзистенційної значущості, через формування та реалізацію на локальному рівні соціуму не тільки індивідуальних, групових і колективних прав і свобод людини, а й системи їх охорони і захисту безпосередньо реалізувати свої стратегічні і продуктивні завдання та функції. Саме це й відображає стратегічно-сутнісну проблематику загального конституціоналізму, іманентною частиною якого виступає мілітарний муніципалізм.

Наведено узагальнений висновок про те, що феноменологія мілітарного муніципалізму через забезпечення існування саме місцевого самоврядування та функціонування органів місцевого самоврядування у кризових умовах існування і функціонування державності однозначно сприяє формуванню, функціонуванню й удосконаленню локальної системи охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина, завдяки чому формуються та рельєфно виокремлюються одні з найважливіших функцій місцевого самоврядування – правозахисна і правоохоронна, що лежать в основі створення безпекової зони для людини упродовж здійснення нею свого життєвого циклу в межах територіальної громади та в умовах місцевого самоврядування.

Ключові слова: конституціоналізм; муніципалізм; місцеве самоврядування; територіальна громада; права людини; мілітарний муніципалізм; локальна система захисту прав людини.

Початок повномасштабної агресії Російської Федерації проти України не тільки поставив питання про знищення міжнародного правопорядку, що склався після Другої світової війни в Європі, а й актуалізував комплекс системних питань подальшого існування та функціонування загальної феноменології державності в екстраординарних умовах, оголивши й загостривши проблеми існування та функціонування публічної влади в таких умовах. Сьогодні не є таємним, що система публічної влади нашої держави виявилася не готовою до цього, – а це обґрунтовано об'єктивує, активізує, актуалізує та контекстуалізує насамперед розробку належної профільної законодавчої компетенційно-нормативної бази для нівелювання таких нетипових труднощів, а також побудови управлінської парадигми, причому не тільки мілітарної метафоричності, а й явного та чіткого мілітарного спрямування.

На жаль, треба констатувати, що наведена проблематика у вітчизняній науці конституційного та муніципального права предметно практично не досліджувалась.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні пріоритетних напрямів формування правового поля мілітарного муніципалізму в умовах екстраординарного функціонування державності (воєнний стан, війна, а також природні та техногенні катаклізми).

Наведені висновки, по-перше, детерміновано цинічним нехтуванням РФ загальноновизнаними принципами міжнародного права (*jus cogens*), а звідси – нівелюванням основоположних засад, на яких базувався сучасний міжнародний правопорядок; по-друге, порушенням міжнародного принципу

“світового порядку, заснованого на правилах” (“Rules-Based Order”)¹, що є структуроутворюючим і охоронним засобом, особливо у випадку нівелювання міжнародного правопорядку; по-третє, складними умовами існування та функціонування феноменології державності в екстраординарних умовах її функціонування; по-четверте, модифікацією, виходячи саме з таких умов, національного конституціоналізму, що об’єктивно трансформується у свою якісно нову форму існування – мілітарну², бо є насамперед характерним для екстраординарних умов існування і функціонування державності. Ба більше, по-п’яте, саме така форма безпосередньо й суттєво впливає на елементний склад конституціоналізму, включаючи й місцеве самоврядування³, що володіє стратегічними локальними, загальнодержавними, міжнародними, а також проспективно-планетарними (у контексті подальшого існування людської популяції та її цивілізаційної організації) елементами аксіологічної сфери існування та функціонування людини, її груп та асоціацій у межах державно організованого соціуму, – а також у глобально-універсальному вимірюванні наведених суб’єктів і типізації (стереотипності) умов їх існування та функціонування. До таких належать:

а) місцеве самоврядування не тільки виступає одним із рівнів публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади, а й

б) є найбільш наближеним безпосередньо до населення – жителів відповідних територій держави і водночас членів територіальних громад рівнем публічного управління, що

в) створює відповідний соціально-нормативний простір, де кожна конкретна людина здійснює свій життєвий цикл,

г) продукуючи в цьому процесі через механізм загальної соціалізації, включаючи й її правову форму в тому числі,

г) свої екзистенційні інтереси (біхевіористичні пріоритети),

д) формуючи відповідні соціально-нормативні установки (атитюди),

е) реалізуючи їх через відповідні форми життєдіяльності (габітуси)

є) у вигляді відповідних прав, свобод і обов’язків людини, що

ж) формують на рівні місцевого самоврядування конституційно-правовий статус людини (особистості), що й

з) реалізується на локальному рівні існування і функціонування локального соціуму, а також

и) на глобально-універсальному рівні, бо фертильно-репродуктивні засади існування людської спільноти впливають не тільки на забезпечення кадрового складу її локального рівня, а й усїєї цивілізації (людство та його структурологічно-діяльнісна інфраструктура),

¹ A Latham, “The rules-based international order is ending. What will replace it?” (The Hill 15.11.2022) <<https://thehill.com/opinion/national-security/3736389-the-rules-based-international-order-is-ending-what-will-replace-it>> (accessed: 25.01.2024).

² М Баймуратов, Б Кофман, ‘Мілітарний конституціоналізм: до питання про формування, розуміння і оформлення феноменології’ [2022] 3 Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України 4.

³ М Баймуратов, Б Кофман, ‘Роль органів місцевого самоврядування України в сфері захисту прав людини в період воєнного стану: до формування праксеологічно-компетентної парадигми’ *Незалежність України: права людини та національна безпека: зб. матеріалів Другої міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 20 травня 2022 р.) (Л Ярмол упоряд, Галицька видавн. спілка 2022) 83–89.

і) і головне, саме місцеве самоврядування вносить унормування та сталість у систему соціального розвитку людини, а також у стабільність існування державності як такої, бо детермінує гомеостазис територіальних громад – у його розумінні як властивості складних систем різної природи (фізичних, біологічних, соціальних, технічних) до підтримки динамічної рівноваги за допомогою саморегуляції та здатності зберігати стабільність свого внутрішнього стану⁴), а звідси,

ї) саме на рівні місцевого самоврядування створюється та діє не тільки локальна система охорони і захисту прав людини, у створенні й функціонуванні якої відіграють основоположну роль органи місцевого самоврядування⁵, що сформовані самими територіальними громадами, а й інституціоналізують відповідний безпековий простір для стабільного здійснення нею свого життєвого циклу⁶.

Отже, можна стверджувати, що саме на рівні місцевого самоврядування в межах територіальних громад створюється відповідна модель існування не тільки людини, але й її сукупностей (груп і асоціацій), починаючи з тих, що формуються, існують, функціонують, удосконалюються на локальному рівні (насамперед інституцій громадянського суспільства)⁷, і закінчуючи національним, наднаціональним, універсальним, глобальним рівнем – модель людства, що визначає людську цивілізацію як гіпергромаду. Така модель спирається на індивідуальну свободу людини, первинність її прав перед правами держави, пріоритет “природних прав людини” перед її соціальними обов’язками тощо – отже, на базис натуралістичної юриспруденції⁸.

Констатуючи наведені настанови, можна дійти висновку, що:

а) екстраординарні умови існування та функціонування державності, що викликані збройною агресією ворога та діями щодо “анемічності” функціонування публічної влади в таких умовах, прямо впливають на екзистенційні настанови життя кожної людини на рівні територіальної громади та в умовах місцевого самоврядування, а це, своєю чергою,

б) об’єктивує наявність належної, ефективної та оптимальної реакції законодавця на умови, що склалися в публічному управлінні, а також

в) стимулює формування та розвиток у межах національного мілітарного конституціоналізму його адекватної та логічної форми – національного мілітарного муніципалізму, що

г) набуде практичного прояву насамперед у формуванні профільного блоку окремих, спеціальних і конкретних компетенційних повноважень,

⁴ Homeostasis (ScienceDirect) <<https://www.sciencedirect.com/topics/medicine-and-dentistry/homeostasis#definition>> (accessed: 25.01.2024).

⁵ М Баймуратов, ‘Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення’ *Юридична освіта і правова держава (до 150-річчя юридичного інституту ОДУ): зб. наук. праць* (Одеський ун-т 1997) 97–101.

⁶ О Батанов, В Сметана, *Конституційно-правове забезпечення правозахисної діяльності у сфері місцевого самоврядування: досвід компаративного аналізу* (Гельветика 2021) 316.

⁷ М Баймуратов, ‘Публічна самоврядна (муніципальна) влада та громадянське суспільство: проблеми взаємозв’язку і взаємозалежності’ [2003] 21 *Актуальні проблеми держави і права* 131–138.

⁸ О Костенко, ‘“Натуралістична” юриспруденція і правова реформа в Україні’ [2008] 4 *Вісник Національної академії прокуратури України* 12–19.

причому не тільки органів публічної державної влади, а й органів місцевого самоврядування – щодо існування та функціонування в умовах воєнного стану, стану війни та інших екстраординарних умовах функціонування державності (природні катаклізми, техногенні катастрофи тощо) та місцевого самоврядування, що

г) логічно супроводжуватиметься формуванням відповідних парадигм управлінської діяльності органів публічної влади, насамперед органів місцевого самоврядування, на території яких і відбуваються події екстраординарного спрямування, що скеровані на мінімізацію та нейтралізацію їх наслідків, або існування та функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад, які вони очолюють, у таких умовах.

Вважаємо, що наша позиція є теоретично й доктринально обґрунтованою та має суттєві виходи в праксеологічну сферу. Це зумовлюється, на нашу думку, по-перше, позиціями вчених – конституціоналістів і муніципалістів, що будуть проаналізовані нами, і, по-друге, наступними міркуваннями, беручи до уваги такі аргументи з урахуванням умов функціонування конституціоналізму:

А) в умовах мирного часу:

– загальний конституціоналізм виступає правлінням, що має чітко встановлені параметральні ознаки та пріоритети, які ґрунтуються на гуманістичному ідеалі та пріоритеті правових цінностей гуманітарної спрямованості, якими сповідується, яким підкоряється і в межах яких існує й функціонує державна влада⁹, але реалізація цих засад є об'єктивним фактором демократичної правової державності та має забезпечити існування не тільки людиноцентричної, а й людинорозмірної політико-правової системи, у якій фундаментальні права людини мають не тільки пріоритетне значення стосовно держави, а й виступають основоположним об'єктом визнання, легалізації, охорони, захисту, гарантування, реалізації з її боку (*засадничо-конституційний фактор*. – *Авт.*);

– така транспозиція та побудова пріоритетів і черговості прав та їх захисту не тільки обмежує державну владу в її схильності до етатизму та свавілля, а й установлює чіткі нормативні межі її функціонування, – причому найважливішою гарантією існування такої системи є конституція держави, яка, з одного боку, визнає, легалізує, охороняє, захищає, гарантує основоположні права людини, з другого – чітко встановлює юридичні обмеження для держави, її органів, посадових і службових осіб (*конституційно-охоронний фактор*. – *Авт.*);

– наведені вище положення мають безпосереднє відношення до інституту місцевого самоврядування як найважливішої екзистенційно-функціональної сфери конституціоналізму, тобто сфери самоорганізації жителів відповідних територій держави, що виникає на рівні локальної демократії (*у формі місцевого самоврядування*. – *Авт.*), у межах територіальної людської спільноти (*територіальної громади*. – *Авт.*) та в умовах повсякденності

⁹ О Гришук, Конституційні цінності: філософські та судові аспекти (вид. 2-ге Вайте 2020) 530.

(зазвичай в умовах мирного стану. – Авт.) (локально-антропологічний фактор. – Авт.) та яка

– ставить у центр дискурсу права людини і питання їх усвідомлення, формування, реалізації саме в межах локального соціуму, що фактично виступають основоположним наративом, пріоритетною конотацією і телеологічною домінантою загального конституціоналізму (гуманітарно-гуманістичний фактор. – Авт.);

– інститут місцевого самоврядування виступає одним із найважливіших елементів конституціоналізму, бо він:

а) є легалізованим у конституції та законодавстві держави (легальний фактор. – Авт.);

б) є легітимізованим місцевим населенням – жителями – членами територіальних громад (легітимний фактор. – Авт.);

в) володіє чіткою управлінською парадигмою – вирішення питань місцевого значення (ст. 140 Конституції України¹⁰) (управлінський фактор. – Авт.);

г) є основоположним і самодостатнім для існування будь-якої людини, бо саме в межах місцевого самоврядування людина реалізує свій життєвий цикл (екзистенційний фактор. – Авт.);

г) формує простір виникнення, формування, прояву і реалізації екзистенційних інтересів людини, а також відповідний простір виникнення, формування, прояву і реалізації її атитюдів, у тому числі й правових, а також габітусів, зокрема й правових (біхевіористичний і поведінково-діяльнистий фактори. – Авт.);

д) виступає простором соціалізації людини (релятивістський фактор. – Авт.);

е) є природною, єдиною та універсальною сферою комунікативної взаємодії людей у межах територіальної громади (комунікативний фактор. – Авт.);

є) з метою організації та реалізації їх сумісної діяльності для досягнення і вирішення загальних телеологічних домінант (цілей) (інтерсуб'єктивний фактор. – Авт.);

и) є простором формування громадянського суспільства та його інституційної основи (інституційний фактор. – Авт.);

і) у його межах здійснюються демократичні механізми регулярного оновлення інституцій публічної влади та інституту посадових осіб держави та місцевого самоврядування (владно-оновлюючий фактор. – Авт.);

ї) у його межах людина формує, обирає та реалізує відповідні й оптимальні рольові позиції для свого соціального індивідуального, групового і колективного існування (екзистенційно-рольовий фактор. – Авт.);

й) у його межах людина усвідомлює, формує, реалізує свій індивідуальний, груповий, колективний конституційно-правовий статус (конституційно-статусний фактор. – Авт.); насамкінець,

¹⁰ Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

к) у його межах людина, здійснюючи свій життєвий цикл, реалізує в період фертильності свою репродуктивну функцію щодо продовження свого роду та забезпечення майбутнього ресурсно-кадрового складу територіальної громади (*соціально-відновлювальний фактор. – Авт.*) тощо, – при цьому всі наведені фактори в період війни опиняються під реальною загрозою свого існування та реалізації;

– необхідно наголосити на особливому значенні інституту місцевого самоврядування для розвитку конституціоналізму у зв'язку з тим, що останній виступає фактично втіленням засад натуралістичної юриспруденції, бо саме в межах місцевого самоврядування проявляються і реалізуються природні права людини, причому одночасно і разом із конституційними правами, що трансформуються в муніципальні права людини (*природно-засадничий фактор. – Авт.*);

– місцеве самоврядування виступає не тільки важливим елементом загального конституціоналізму, а й формує фактично його нову складову – муніципалізм і його муніципальну корпоративну культуру, що, по-перше, сприяє формуванню і розвитку муніципально-правової психології, ідеології та у сукупності – муніципально-правової діяльності; по-друге, це, своєю чергою, скеровано на формування та прояв муніципально-правової свідомості жителів-членів територіальних громад, в основі якої лежить константа неможливості існування феноменології муніципалізму без продуктивної взаємодії і співробітництва з державою (*муніципально-правовий фактор. – Авт.*);

– водночас повноваження органів місцевого самоврядування передбачені Конституцією держави та чинним законодавством, правосуб'єктність територіальної громади формально забезпечена (*легальний фактор. – Авт.*);

– у межах місцевого самоврядування та територіальної громади створюється система безпеки людини, що виступає основоположним орієнтовно-аксіологічним ідентифікатором інституту локальної демократії (*безпековий фактор. – Авт.*);

Б) в умовах воєнного часу:

– театр війни на території нашої держави розташований на території конкретних територіальних громад, тому основні наслідки в результаті воєнних дій і весь тягар у їх нівелюванні та нейтралізації отримують і несуть саме територіальні громади у вигляді руйнування об'єктів локального господарства, інфраструктури, людських жертв (*локально-територіальний фактор. – Авт.*);

– воєнні дії, що відбуваються на території територіальних громад, прямо й безпосередньо зачіпають жителів – членів територіальних громад, їхню власність, власність територіальних громад, держави, інших фізичних та юридичних осіб (*антропологічно-матеріальний фактор. – Авт.*);

– усі кричущі порушення прав людини в період воєнних дій, усі військові злочини чиняться на території конкретних територіальних громад (Буча, Ірпінь, Бородянка тощо) (*локально-деліктний фактор. – Авт.*);

– саме органи місцевого самоврядування, що сформовані самими територіальними громадами, повинні: а) у силу своїх компетенцій повно-

важень, б) спираючись на їх змістовність, в) спроможність, г) управлінські можливості та г) управлінський потенціал, д) здатність, е) знання, є) вміння, ж) навички та з) ресурсне забезпечення побудови профільних суспільно-організаційних і суспільно-нормативних відносин, організувати (зберегти, стабілізувати, відновити) локальне життя, локальне господарство в контексті стабільного існування, функціонування територіальних громад у воєнний і післявоєнний період (*компетенційно-інституційний фактор*. – Авт.);

– спостерігаються суттєві порушення в управлінській діяльності, причому як на державно-регіональному, так і на регіонально-локальному рівнях, унаслідок чого об'єктивно зростає роль і значення саме організаційної та організаційно-правової діяльності органів місцевого самоврядування в організації повсякденного життя територіальних громад та їх членів, забезпечення їх комунальними і соціальними послугами, організації діяльності в умовах воєнного часу, враховуючи існування, функціонування територіальних громад і діяльність органів місцевого самоврядування в умовах окупації території (*об'єктивно-управлінський фактор*. – Авт.);

– повноваження органів місцевого самоврядування у цей період Конституцією України і чинним законодавством не передбачено, останнє містить окремі повноваження, що фактично є декларативними з огляду на те, що всі повноваження органів місцевого самоврядування здійснюються військовими адміністраціями (див. ст. 4 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”¹¹ від 12 травня 2015 р. (*нівелювально-легальний фактор*. – Авт.).

Отже, можна констатувати, що, по-перше, усі повноваження органів місцевого самоврядування з настанням воєнного періоду фактично нівелюються, бо згідно з мілітарним законодавством держави вони переходять до військових адміністрацій; по-друге, у таких структурах основні посади обіймають не обрані територіальними громадами посадові особи, які володіють відповідними компетенціями і навичками реалізації управлінської діяльності у сфері локального господарства та організації локального життя, а призначенці, включаючи представників мілітарних структур, що не володіють профільними компетенціями у сфері місцевого самоврядування, і останніми фактично повинні реалізовуватись, але, по-третє, враховуючи відсутність фахової підготовки наведених суб'єктів, така реалізація або фактично не відбувається, або повільно відбувається, але на недостатньому, методом спроб і помилок, – тобто на низькому й незадовільному організаційному і компетенційному рівнях, що веде до незадовільного управлінського ефекту. Ба більше, по-четверте, у сучасному законодавстві України не передбачено конкретні повноваження органів місцевого самоврядування, які вони повинні виконувати в період воєнного стану або війни, причому на різних стадіях цих явищ (станів). А це, по-п'яте, враховуючи історичні ретроспективи та перспективи у відносинах України з північним сусідом, не тільки актуалізує, а й об'єктивує та контекстуалізує діяльність законо-

¹¹ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

давця щодо нормопроєктування (законопроєктування) та нормотворчості (законотворчості) у сфері розробки компетенційних повноважень органів місцевого самоврядування у цій профільній сфері шляхом визначення не тільки конкретних повноважень, а й їх відповідного процесуально-процедурного супроводження і забезпечення з акцентуацією відповідної уваги на формулювання та регламентацію взаємних відносин органів місцевого самоврядування з іншими органами публічної влади, військовим командуванням, суб'єктами підприємницької діяльності, а також зі структурами громадянського суспільства, що функціонують на території територіальних громад.

Отже, проблематика, що раніше визначалась і акцентувалась нами лише на теоретичному й доктринальному рівнях, реально набуває об'єктивізації, актуалізації, акцентуації, злободенності, рефлексії, але вже на рівні повсякденної праксеологічної діяльності держави та її публічної державної влади.

Реальною і суттєвою допомогою в цьому процесі для законодавця може стати, по-перше, досвід органів місцевого самоврядування, суб'єктів та інших органів місцевого самоврядування, що набутий у результаті їх практичної діяльності в умовах воєнного стану та екстраординарних умов функціонування державності. По-друге, цей же досвід, заснований на реалізації відповідних управлінських рішень, може бути використаний самими суб'єктами місцевого самоврядування для "кристалізації", уніфікації та типізації своїх поведінкових настанов з метою створення відповідних "дорожніх карт", "протоколів", "процесуальних наративів" щодо дискреційних повноважень¹², які передбачають відповідні дії жителів – членів територіальних громад та органів місцевого самоврядування, що очолюють такі територіальні громади у період воєнного стану та війни. Саме наведені настанови алгоритмічної властивості об'єктивують і актуалізують необхідність розробки нормативно-технологічного блоку суто специфічних повноважень органів місцевого самоврядування, що дадуть їм можливість діяти відповідним і передбаченим способом, дотримуючись відповідних парадигмальних і нормативних настанов для досягнення відповідного стану в процесі підготовки територіальних громад до екстремальних умов їх функціонування.

Тобто йдеться фактично про розробку не тільки відповідного законодавчо-нормативного блоку, а й відповідних управлінсько-поведінкових та управлінсько-діяльнісних парадигм, конкретних напрямів державної муніципальної правової політики в цій сфері, що охоплює державне супроводження і забезпечення ідеологічних, організаційних, нормативних, управлінських, матеріально-фінансових, технологічних, кадрових та інших елементів муніципалізму, що у своїй багатогранній побудові, проявах, напрямках і правових наслідках може бути визначене як *мілітарний муніципалізм*, що передбачає існування і функціонування публічної самоврядної

¹² М Баймуратов, О Боярський, 'Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини: методологічні підходи до розуміння та визначення' [2019] 2(34) Публічне право 31–41.

(муніципальної) влади в умовах воєнного стану чи війни (або інших екстраординарних умовах природних чи техногенних катастроф).

По-третє, велике значення, на нашу думку, тут має й феноменологія запозичення іноземного досвіду в профільній сфері, зокрема: а) досвіду держави Ізраїль у організації повсякденного існування населення в умовах постійного військового протистояння з ворожими державами, що його оточують та в умовах постійних терористичних загроз, включаючи й організацію повсякденного побуту людини та оволодіння засадами громадянської оборони тощо; б) досвід Швейцарії в організації системи періодично-постійної військової підготовки мирного населення; а також в) досвід інших держав щодо організації системи тактичної та стрілецької підготовки жителів – членів територіальних громад, їх навчання у сфері оволодіння знаннями, вміннями і навичками надання медичної допомоги, побудови фортифікаційних та захисних споруд тощо. Наведені та інші напрями підготовки населення повинні мати чітку нормативну основу централізованого та локального характеру (законодавчу, підзаконну, локальна нормотворчість, виходячи з особливостей організації навчання), з чітко прописаними правами та обов'язками учасників відповідних подій.

Треба наголосити на тому, що наведені вище аргументи посилюються доктринально-теоретичними та діяльнісно-практичними наробками органів місцевого самоврядування, що реалізуються ними в процесі воєнного стану. Так, доктринальні розробки про кризову ситуацію національного конституціоналізму в умовах екстремального функціонування державності досліджують вітчизняні вчені-конституціоналісти О. Водянніков¹³ і М. Савчин¹⁴, що акцентують увагу на процесі виникнення якісно нових повноважень у органів публічної влади в кризові стани, зокрема в процесі війни. А це свідчить про: а) об'єктивну необхідність стимулювання розробки компетенційних повноважень усіх рівнів публічної влади, включаючи й органи місцевого самоврядування; б) в екстраординарних умовах функціонування державності, що веде до в) інтенсифікації нормопроектної / законопроектної та нормотворчої / законотворчої діяльності органів публічної влади (законодавчих, виконавчих, самих органів місцевого самоврядування через локальну нормотворчість) щодо формування компетенційного блоку відповідних “мілітарних” повноважень.

Нами ще на початку прямої російської агресії, у процесі визначення практико-логічних засад мілітарного конституціоналізму фактично було визначено й основоположні засади мілітарного муніципалізму, що органічно пов'язаний із основними сферами (формами) загальної діяльності органів місцевого самоврядування та територіальних громад, які вони очолюють, на територіях свого існування і функціонування, які безпосередньо впливають на правовий режим реалізації та захисту прав людини.

¹³ О Водянніков, ‘Конституціоналізм в екстремальних умовах: установча і встановлена влада в кризові періоди’ [2021] 4 Український часопис конституційного права 8–37. DOI: org/10.30970/jcl.4.2021.2

¹⁴ М Савчин, ‘Конституціоналізм і війна’ [2022] 2 Український часопис конституційного права 3–14. DOI: org/10.30970/jcl.2.2022.1

У зв'язку з цим нами був запропонований підхід, що:

а) спирається на градування територій існування та функціонування територіальних громад у мілітарному стані (стані повномасштабної воєнної агресії) відповідно до їх правового статусу;

б) базується на розумінні ролі місцевого самоврядування як первинного рівня публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади¹⁵ та самого наближеного до населення її рівня, що здійснюється сформованими самою територіальною громадою органами місцевого самоврядування (шляхом використання виборних механізмів або демократичного призначення від імені територіальної громади) в організації та реалізації заходів щодо існування і функціонування територіальної громади в екстремальних умовах функціонування державності¹⁶;

в) враховуючи конкретний правовий статус території, на якій існує та функціонує відповідна територіальна громада, що формується й залежить від стану воєнних дій, що на ній проходять¹⁷;

г) залежно від конкретних дій органів місцевого самоврядування (компетенційних повноважень) щодо територіальних громад, які ними здійснюються та території її функціонування¹⁸.

Отже, в умовах воєнного стану в Україні було запропоновано визначити чотири такі основні сфери (форми) загальної діяльності органів місцевого самоврядування та територіальних громад¹⁹, а саме:

1) в умовах функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад на територіях, що не задіяні у воєнних діях (*ординарний правовий режим. – Авт.*), тобто там, де існують умови для відносно стабільного здійснення діяльності органів місцевого самоврядування в контексті виконання ними своїх компетенційних повноважень з управління територіями і можливості для забезпечення відповідних умов для функціонування територіальних громад, отже, з ординарними та стабільними умовами правового режиму реалізації та захисту прав людини;

2) в умовах функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад на територіях, де проходить воєнне протистояння з агресором (*екстраординарний правовий режим. – Авт.*), тобто там, де умов для відносно стабільного здійснення діяльності органів місцевого самоврядування у контексті виконання ними своїх компетенційних повноважень з управління територіями і можливості для забезпечення відповідних умов для функціонування територіальних громад фактично немає, отже, правовий режим реалізації та захисту прав людини не може бути забезпечений;

¹⁵ М Баймуратов, В Григорьев, *Муниципальная власть: актуальные проблемы становления и развития в Украине* (Юрид. л-ра 2003) 248.

¹⁶ М Баймуратов, Б Кофман, 'Про роль органів місцевого самоврядування в період воєнного стану в Україні' *Деокупація. Юридичний фронт: матеріали Міжнародного експертного круглого столу* (Київ, 18 березня 2022 р.) (О Кресін упоряд. і наук. ред., Держ. торг. екон. ун-т 2022) 138–141.

¹⁷ Баймуратов, Кофман (н 16) 139.

¹⁸ Там само 138–139.

¹⁹ Там само (н 16).

3) в умовах функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад на територіях, що тимчасово опинились під контролем окупаційних військ (*окупаційний правовий режим. – Авт.*), тобто там, де умов для відносно стабільного здійснення діяльності легітимних органів місцевого самоврядування в контексті належного виконання ними своїх компетенційних повноважень з управління територіями і можливості для забезпечення відповідних умов для функціонування територіальних громад не існує, як результат або блокування таких дій з боку окупантів, або перешкоджання такій законній діяльності органів місцевого самоврядування з боку окупантів без безперечного визнання їх окупаційної влади і колаборації з ними, тут також органами місцевого самоврядування не тільки вельми проблематично, а й фактично не може бути забезпечений правовий режим реалізації та захисту прав людини;

4) в умовах функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад на територіях, що тимчасово були під контролем окупаційних військ та які повернулися під контроль (юрисдикцію) української влади (*правовий режим деокупації. – Авт.*), – тобто йдеться фактично про початок функціонування органів місцевого самоврядування на територіях, що зазнали руйнування критичної інфраструктури, та в межах територіальних громад, мешканці яких зазнали злочинів окупаційної влади в усьому їх розмаїтті та зазнали втрат свого людського потенціалу – суттєвих людських жертв.

У наступних дослідженнях ми, посилаючись на те, що кожного дня стає більш чітко зрозумілим, яка складна робота в перспективі виникатиме в процесі деокупації територій, що безпосередньо пов'язана з територіальними громадами, запропонували виокремлення окремого *правового режиму повоєнного відновлення*²⁰, враховуючи те, що, по-перше, така діяльність стосується суттєвої реанімації самих територіальних громад, що не тільки у своєму кількісному розумінні, а й у якісному вимірі – організаційно, ресурсно, ідеологічно, вже на рівні індивідуальної, групової та колективної свідомості – є потерпілими від окупації. По-друге, метою такої діяльності, її телеологічною домінантою виступає створення мінімальних умов для стабільного функціонування в межах територіальних громад її членів – жителів відповідних територій.

Крім того, у межах формування та перебігу наведених процесів мілітарної властивості деякі представники доктрини почали говорити про праксеологічно-діяльнісні настанови реалізації профільної властивості. Йдеться про формування феноменології індоктринації мілітарного муніципалізму та про посилення такої тенденції. На думку В. Ліпкана, під такою індоктринацією мілітарного муніципалізму треба розуміти свідомий, цілеспрямований процес прищеплення людині світоглядних ідей, політичних поглядів, думок і переконань, установок, когнітивних стратегій, доктрин, смислів, наративів

²⁰ М. Баймуратов, Б. Кофман, 'Мілітарний муніципалізм: параметральні ознаки щодо розуміння та визначення' VIII International Scientific and Practical Conference "Scientific advances and innovative approaches" (January 11–12, 2024, Tokyo, Japan) 22–34.

або професійних знань, які вона починає сприймати та ідентифікувати як власні і діяти догматично і некритично відповідно до них, фактично реалізуючи самостійно, але несвідомо, чужу волю²¹. Сам термін “індоктринація”, що володіє суттєвими поведінково-діяльними домінантами, з’явився у своїй першій формі в 1620-х роках як *endoctrinate*, що означає навчати або інструктувати, і було утворено з французької чи латинської мови²².

Отже, в умовах збройної агресії, згідно зі змістовим спрямуванням індоктринації, повинні формуватися та легалізуватися нормативно-правові настанови мілітарного муніципалізму, що повинен безпосередньо сприяти та скеровувати діяльність територіальних громад та їх органів місцевого самоврядування на функціонування в умовах екстраординарного функціонування державності.

Більше того:

а) враховуючи особливу важливість та екзистенційний характер таких умов, деякі представники доктрини говорять про індоктринацію геостратегічного муніципалізму²³;

б) у парадигмальності такого геостратегічного муніципалізму вони убачають поєднання й інтеграцію муніципального (локального) інтересу з загальнодержавним інтересом, що, з одного боку, полегшує процес мілітаризації державного і суспільного життя як “по-вертикалі”, так і “по-горизонталі”, а також “згори – донизу”, а з другого – суттєво допомагає кумуляції зусиль усієї публічної влади та громадян у організації спротиву агресору;

в) на думку В. Ліпкана, ключовим елементом такого переосмислення має виступати індоктринація геостратегічного муніципалізму, який пропонується інтерпретувати як свідомий, системний, науково обґрунтований цілеспрямований процес просякнення концептуальними ідеями, доктринами, думками, стратегічними наративами української державності і геостратегії держави загалом із наступним його сприйняттям суб’єктом, на який чиниться вплив, і впровадженням у процесі проведення муніципальної реформи²⁴. На нашу думку, індоктринація саме мілітарного муніципалізму повинна бути пов’язаною з упровадженням у індивідуальну, групову і колективну свідомість населення держави – жителів і водночас членів територіальних громад, а також у свідомість законодавця усвідомлення, об’єктивізації необхідності формування спеціального і окремого блоку власних компетенційних повноважень органів місцевого самоврядування та ролі територіальних громад у їх практичній реалізації – саме в екстраординарних умовах функціонування державності, що пов’язані з воєнною агресією, воєнним станом, техногенними катастрофами та екологічними лихами тощо;

²¹ В Ліпкан, ‘Індоктринація геостратегічного муніципалізму’ *Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Сьомої щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Київ, 25 серпня 2023 р.) (АПСВТ 2023) 52–55.

²² В Ліпкан, *Стратегія державної інфраструктурної політики України: словник* (В. А. Ліпкан 2023) 87.

²³ Ліпкан (н 21) 53.

²⁴ Там само 55.

г) продуктивність такого підходу підтверджується прикладами індоктринації геостратегічного муніципалізму, які автор визначає як класичні, а саме:

1) діяльність органів місцевого самоврядування має відбуватися в рамках загальної геостратегії Української держави, всебічного розвитку української державності;

2) парадигма стратегічного балансу державної влади і органів місцевого самоврядування, інтересів місцевих громад і національних інтересів;

3) стратегічна конвергенція громадівської та державницької концепцій місцевого самоврядування;

4) об'єктивація ролі політичних партій потребами місцевого самоврядування;

5) симбіоз центральної та місцевої влади;

6) інтеграція інтересів окремих територіальних громад із національними інтересами²⁵.

Треба зазначити, що *інтерпретація наведених напрямів індоктринації геостратегічного муніципалізму у визначенні та контекстуалізації його мілітарної форми:*

а) безпосередньо сприяє формуванню окремого законодавчого блоку компетенційних повноважень органів місцевого самоврядування мілітарного та екстраординарного спрямування;

б) запозичує та вирішує легалізацію стратегічних напрямів існування і функціонування муніципалізму в умовах мілітаризації державного і суспільного життя, а також

в) безпосередньо веде до практичної та дієвої сепарації, сегрегації, виокремлення та визначення компетенційних повноважень і рольових позицій органів місцевого самоврядування та інших рівнів публічної влади в мілітарних та екстраординарних умовах;

г) безпосередньо впливає на формування державної муніципальної політики в контексті її мілітарної інтерпретації.

Отже, можна констатувати, що наявність доктринальних розробок має праксеологічне значення і пряий вплив на формування профільного законодавства. Більше того, питання забезпечення правового режиму реалізації та захисту прав людини набувають у таких умовах підвищеного значення, особливої актуалізації та акцентуації. Отже, тут насамперед актуалізуються питання організації відновлення та функціонування територіальних громад та їх органів місцевого самоврядування в умовах воєнних дій, окупації, наслідків гуманітарної катастрофи та післявоєнної реабілітації локального господарства, включаючи розмінування, прибирання завалів, території, відновлення доріг, забезпечення первинних потреб населення (медичне забезпечення, торгівля хлібом та іншими продуктами первинної необхідності, транспорт, відновлення виробництва тощо), тобто фактично йдеться про відновлення управлінської та соціальної можливостей території та реанімацію людської спільноти для створення елементарних і мінімальних можли-

²⁵ Ліпкан (н 21) 55.

востей функціонування територіальних громад і діяльності органів місцевого самоврядування на визволеній території громади.

Звідси, залежно від кожної з форм такої діяльності органів місцевого самоврядування та територіальних громад, які вони очолюють, повинні здійснювати відповідний комплекс організаційних та організаційно-правових заходів²⁶ у вигляді чітких повноважень (прав і обов'язків) саме органів місцевого самоврядування, що насамперед скеровані на:

а) на забезпечення стабільної життєдіяльності територіальних громад та одночасну підтримку зусиль ЗСУ щодо відбиття нападу агресора;

б) на захист членів територіальних громад від негативного впливу ворожих факторів воєнних дій, що відбуваються на території територіальних громад;

в) на організації функціонування територіальних громад в умовах воєнної окупації її території з метою недопущення негативних наслідків такого правового режиму та формування його відповідно до норм і звичаїв міжнародного гуманітарного права;

г) на відновлення стабільних умов функціонування територіальних громад після деокупації їх територій;

г) на повоєнне відновлення територій, на яких існують і функціонують територіальні громади, та реабілітацію самих громад у їх кількісному, якісному та ресурсному вимірюванні.

Системний аналіз компетенційних повноважень органів місцевого самоврядування свідчить, що адекватних повноважень для вирішення зазначених завдань у них не існує, і саме це: по-перше, актуалізує завдання їх розробки та легалізації; по-друге, враховуючи, що це завдання є системно-комплексним, воно, безумовно, повинно вирішуватись у межах мілітарного муніципалізму, що фактично отримує:

а) відповідний конкретний та екзистенціально-важливий предмет (об'єкт) свого регулювання, який повинен бути підкріплений;

б) методом свого правового регулювання (імперативний метод через законодавчу регламентацію та врегулювання).

Формування компетенційного блоку повноважень органів місцевого самоврядування в межах мілітарного муніципалізму безпосередньо пов'язане і безпосередньо залежить від формування та реалізації саме функцій органів місцевого самоврядування. Звідси їх творче тлумачення законодавцем може сприяти більш чіткому формулюванню профільних повноважень у мілітарній сфері.

Залишаючи за межами цього дослідження організацію органами місцевого самоврядування безпосереднього спротиву противнику в процесі ведення воєнних дій і тимчасової окупації території, зосередимося на виконанні органами місцевого самоврядування своїх основних функцій, що впливають з їх правового статусу, що наданий їм законодавством України.

²⁶ Баймуратов, Кофман (н 2).

Отже, в умовах функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад на територіях, що не задіяні у воєнних діях, на перший план виступає організаційна, управлінська, ідеологічна та координуюча функція органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов функціонування територіальних громад відповідно до законодавства держави про воєнний стан і в цьому контексті забезпечення правового режиму реалізації та захисту прав людини.

В умовах функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад на територіях, де проходить воєнне протистояння з агресором, на перший план виходить організаційна та правозахисна функція органів місцевого самоврядування, які спрямовані на організацію охорони та захисту життя членів територіальних громад через забезпечення комплексу заходів профільної спрямованості, скерованих на зниження негативного впливу вражаючих факторів воєнних дій. У таких умовах правовий режим реалізації та захисту прав людини повинен реалізуватися на засадах норм міжнародного гуманітарного права.

В умовах функціонування органів місцевого самоврядування та територіальних громад на територіях, що тимчасово опинилися під контролем окупаційних військ, актуалізується організаційна, ідеологічна, управлінська та міжнародно-правова функція органів місцевого самоврядування з організації на основі національного законодавства України та норм міжнародного гуманітарного права відповідного правового режиму, основною метою якого є організація місцевого життя в контексті охорони і захисту життя та здоров'я членів територіальних громад і вжиття відповідних заходів для збереження реальної керованості територією та локальною спільнотою, з допомогою мінімальних стандартів їх функціонування.

В умовах відновлення стабільних умов функціонування територіальних громад після деокупації територій територіальних громад актуалізуються організаційна, організаційно-правова, ідеологічна, координаційна та господарська функції органів місцевого самоврядування, починає проявлятися міжнародна функція, в основі яких лежать питання відновлення локального господарства та пристосування територій до функціонування на них територіальних громад, включаючи й допомогу іноземних партнерів, що спрямовано на формування ординарного правового режиму реалізації та захисту прав людини.

Суттєві та стратегічні завдання, що стоять перед територіальними громадами в період повоєнного відновлення та реабілітації самих територіальних громад (треба враховувати 7 млн українців, що знайшли прихисток за кордоном²⁷), на нашу думку, потребують виділення та визначення окремого й самостійного виду правового стану територій нашої держави.

Отже, можна стверджувати, що наведені функції органів місцевого самоврядування можуть увійти, і вже фактично входять, органічною складо-

²⁷ Скільки українських біженців перебуває за кордоном і як їх повернути, – дослідження (09.06.2023). <<https://texty.org.ua/fragments/110574/skilky-ukrayinskyh-bizhenciv-perebuvaye-za-kordonom-i-yak-yih-povernuty-doslidzhennya>> (дата звернення: 29.01.2024).

вою не тільки до праксеологічних (практичних) настанов мілітарного конституціоналізму, бо вони впливають з екзистенційних настанов існування людини в межах територіальної людської спільноти та адекватно відображають історичні контексти та теоретико-конотаційні і доктринально-нарративні підходи профільної феноменології мілітарного конституціоналізму, а й фактично ведуть до формування основоположних теоретико-практичних засад мілітарного муніципалізму, враховуючи локальний характер вирішення наведених завдань публічної влади та наявність на локальному рівні управління уповноваженого та легально визнаного державою суб'єкта публічно-правових відносин – органів місцевого самоврядування.

Окрім того, фактична необхідність побудови в майбутньому державно-правового і муніципально-правового життя до повсякденних умов “військового табору”, як це реалізовано, наприклад, у державі Ізраїль, враховуючи незмінні перспективи існування України поряд із РФ або іншими державними суб'єктами, що будуть утворюватися на його території в перспективі, також об'єктивує й екзистенційно актуалізує формування мілітарного конституціоналізму та в його межах – мілітарного муніципалізму.

Звідси актуалізується розробка процесуально-процедурного ланцюжка в зазначеній сфері. На нашу думку, його елементами можуть виступати сукупність відповідних дій щодо концептуалізації, раціоналізації, нормування, нормативізації, нормопроекування та нормотворчості щодо розроблення компетенційних повноважень органів місцевого самоврядування у сфері мілітарного муніципалізму, їх відносин з іншими органами публічної влади при вирішенні профільних питань, взаємодії зі Збройними Силами України на різних етапах і формах воєнного стану тощо. У цих процесах необхідно обов'язково використовувати метод цілепокладання. Вельми важливим, на нашу думку, виступає використання праксеологічних досягнень у сфері муніципальної корпоративної культури, що виникла у жителів – членів територіальних громад у процесі їх життєдіяльності в умовах воєнного стану, прямих воєнних дій та в умовах тимчасової окупації території держави.

Отже, автори пропонують підхід до визначення впливу воєнного стану або війни на феноменологію конституціоналізму та муніципалізму як його складової частини, що спирається на розуміння, по-перше, ролі місцевого самоврядування та територіальних громад як первинного рівня публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади та самого наближеного до населення її рівня, що реалізується сформованими територіальними громадами органів місцевого самоврядування (шляхом використання виборних механізмів або демократичного призначення від імені територіальних громад) в організації та реалізації заходів щодо існування і функціонування територіальних громад в екстремальних умовах функціонування державності; по-друге, враховуючи правовий статус території, на якій існує та функціонує відповідна територіальна громада, що формується і залежить від стану воєнних дій, що на ній проходять; по-третє, від конкретних дій органів місцевого самоврядування (компетенційних повноважень) відносно

територіальних громад, що ними здійснюються та території її функціонування.

Отже, при визначенні мілітарного муніципалізму на чільне місце ставимо могутній потенціал самоорганізації, який у феноменології загального конституціоналізму в онто-гносеологічному аспекті відіграє найважливішу й основоположну організаційно-діяльнісну роль у контексті інституціоналізації державно організованого суспільства, системи публічної влади через виборчі механізми, забезпечення пріоритетної ролі і значення конституції в правовій системі держави, виключної ролі прав і свобод людини в контексті демократизації державного і суспільного життя, фактично наведені завдання виникають, кристалізуються, формуються, реалізуються, удосконалюються саме на рівні місцевого самоврядування та територіальних громад як нормативного простору, в якому людина здійснює свій життєвий цикл, та її групи й асоціації сприяють формуванню інституційної основи громадянського суспільства.

Звідси актуалізується визначення характерологічного складу теоретико-доктринального та праксеологічно-діяльнісного супроводження і забезпечення мілітарного муніципалізму як феноменології самоорганізації жителів – членів територіальних громад, що функціонують на територіях адміністративно-територіальних одиниць або їх об'єднань у межах однієї держави в екстремальний та екстраординарний період її існування і функціонування в період воєнного стану або війни (а також в умовах природних і техногенних катаклізмів).

На нашу думку, такий підхід виступає важливим, об'єктивно необхідним елементом та іманентною ознакою забезпечення, охорони і захисту демократичної правової державності. В основу такого підходу повинні бути покладені загальногуманітарні та загальнодемократичні ознаки і характеристики місцевого самоврядування та діяльності органів місцевого самоврядування, що безпосередньо формуються жителями – членами територіальних громад, а саме: а) органи місцевого самоврядування є найбільш наближеними до населення органами публічного управління та рівнем публічної влади, який б) відповідає за стабільне існування і функціонування територіальних громад в умовах ординарного та екстраординарного функціонування державності, організацію місцевого життя, надання комунальних послуг, в) а в широкому розумінні за реалізацію прав людини в межах локального соціуму (створення саме органів місцевого самоврядування локальної системи захисту прав людини на локальному рівні соціуму в межах територіальних громад²⁸), г) на фоні глибоких самоврядних змін, що лежать у основі реформування та демократичної реновації суспільства і держави, г) у контексті формування феноменології муніципалізму, який, безперечно, є важливою складовою національного конституціоналізму.

Такий висновок, на нашу думку, є методологічно й праксеологічно обґрунтованим, бо детермінується екзистенційною парадигмою існування

²⁸ Баймуратов (н 5).

локальної людської спільноти: а) саме на рівні місцевого самоврядування (сфера соціального простору. – Авт.); б) у межах локальної людської спільноти – територіальної громади (сфера дії системи міжсуб'єктного існування. – Авт.); в) через комунікаційну взаємодію з іншими членами локальної спільноти (сфера міжособистісної комунікативної взаємодії. – Авт.); г) у процесі формування індивідуальної і колективної соціалізації в контексті реалізації наративів людської діяльності та її найбільш поширених форм, що набули типізованого, стереотипного характеру (сфера прагматичного існування і впливу на людину та її асоціації соціальних і правових факторів. – Авт.); ґ) конкретна людина – житель відповідної території держави й водночас член відповідної громади (сфера екзистенційного існування людини як біологічного виду та соціальної істоти. – Авт.); д) в умовах повсякденності (основоположний та іманентний філософський стан існування людини та її спільнот. – Авт.); е) реалізує свій життєвий цикл (основна і стратегічно визначальна телеологічна домінанта існування людини. – Авт.); є) через продукування екзистенційних потреб, запитів, інтересів у вигляді прообразу прав і свобод (сфера виникнення соціальних, пара- і метанормативно-правових атитюдів, а також формування індивідуальних і колективних габітусів. – Авт.); ж) що виступають правами і свободами людини (формування нормативного дискурсу “екзистенційний інтерес – конкретне право людини”. – Авт.); з) що визнає і легалізує держава, охороняє, захищає, гарантує (основоположна рольова функція держави у формуванні системи прав і свобод людини та громадянина у вигляді його правового статусу. – Авт.); і) у підсумку і) легалізуються у вигляді конституційних прав і свобод людини, що є пріоритетними перед правами держави (ст. 3 Конституції України) (надання державою обов'язкового характеру та пріоритету прав людини перед правами держави. – Авт.); и) саме конституційні права і свободи людини, становлять конституційно-правовий статус людини і громадянина в конкретній державі (фактор нормативно-правового оформлення реального стану прав людини в межах демократичної держави. – Авт.); ї) саме завдяки цим конституційним правам і свободам людини на рівні місцевого самоврядування формується масив муніципальних прав людини, який, з одного боку, фактично копіює такі конституційні права і свободи людини та громадянина, а з другого – додатково й суттєво легітимує інститут локальної демократії, підкреслюючи його виключно важливу екзистенційну роль і створюючи реальні умови для реалізації таких прав і свобод в умовах повсякденної життєдіяльності людської спільноти²⁹ (фактор просторово-інструментального забезпечення прав і свобод людини через використання інституту муніципальних прав людини. – Авт.); й) крім того, завдяки наведеним складним процесам і тенденціям гуманістичної спрямованості формуються, проявляються, розвиваються і реалізуються на рівні конкретної людини, їх груп, асоціацій та спільнот феноменології муніципальної свідомості і муніципальної психології, що фундаментально забезпечують існування локаль-

²⁹ M R Islam, Ali O Islam, G M Zatzman, B Grossman, 'A Theory of Humanity: Part 2 – Conditions for True Universalism' [2017] 2(1) International Journal of Political Theory 89–121. DOI: 10.22609/2.1.4.

ної демократії, а звідси й існування, функціонування і реалізації системного комплексу конституційних прав і свобод людини, що проявляються на локальному рівні соціуму у вигляді індивідуальних, групових та колективних муніципальних прав людини (*фактор свідомо-психологічного забезпечення прав і свобод людини через використання інституту муніципальних прав людини. – Авт.*)³⁰.

Висновки. Отже, резюмуючи викладене вище, можна констатувати, що:

– формування мілітарного муніципалізму є об'єктивним процесом, пов'язаним з кризовими умовами існування та функціонування феноменології державності – отже, доктринальне супроводження процесів формування мілітарного муніципалізму є позитивною тенденцією забезпечення його перспективної легалізації та наступної легітимації;

– формування і виникнення феноменології мілітарного муніципалізму органічно пов'язані з існуванням інституту місцевого самоврядування та функціонування органів місцевого самоврядування – саме в контексті виконання ними своїх компетенційних повноважень та основоположних функцій в екстраординарних умовах функціонування державності, тобто в умовах воєнного стану та війни (а також в умовах природних і техногенних катаклізмів);

– це насамперед безпосередньо стосується реалізації органами місцевого самоврядування в зазначених кризових умовах публічної влади, захисту прав і свобод людини, сприяння практичній реалізації конституційних прав і свобод людьми – жителями і водночас членами територіальної громади, що фактично скероване на створення осередку життя в межах територіальної громади та пряме сприяння жителям – членам такої громади у розумінні, формуванні, реалізації та гарантії реалізації їхнього життєвого циклу;

– у процесі повсякденної життєдіяльності людини в наведених кризових умовах органи місцевого самоврядування повинні володіти відповідними владними повноваженнями, що дадуть їм реальну можливість шляхом вирішення системної сукупності питань екзистенційної значущості, через формування та реалізацію на локальному рівні соціуму не тільки індивідуальних, групових і колективних прав і свобод людини, а й системи їх охорони і захисту безпосередньо реалізувати свої стратегічні і продуктивні завдання та функції. Саме це й відображає стратегічно-сутнісну проблематику загального конституціоналізму, іманентною складовою якого виступає мілітарний муніципалізм;

– ба більше, звідси можна визначити, що феноменологія мілітарного муніципалізму через забезпечення існування саме місцевого самоврядування та функціонування органів місцевого самоврядування у кризових умовах існування і функціонування державності однозначно сприяє формуванню, функціонуванню і вдосконаленню локальної системи охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина, завдяки чому формуються та рельєфно виокремлюються одні з найважливіших функцій місцевого самовряду-

³⁰ В Сметана, 'Муніципальні права і свободи людини як специфічна правова категорія та нормативно-правовий інститут локальної демократії' [2019] 1 Конституційно-правові академічні студії 49–56.

вання – правозахисна і правоохоронна, що лежать в основі створення безпечної зони для людини упродовж здійснення нею свого життєвого циклу в межах територіальної громади та в умовах місцевого самоврядування.

REFERENCE

Bibliography

Authored books

1. Bajmuratov M, Grigor'ev V, *Municipal'naja vlast': aktual'nye problemy stanovlenija i razvitija v Ukraine* (Jurid. l-ra 2003).
2. Batanov O, Smetana V, *Konstytutsiyno-pravove zabezpechennya pravozakhysnoyi diyal'nosti u sferi mistsevoho samovryaduvannja: dosvid porivnyal'noho analizu* (Helvetica 2021).
3. Hryshchuk O, *Konstytutsiyni tsinnosti: filosof's'ko-pravovyy aspekty* (2nd ed, Vaite 2020).

Dictionaries

4. Lipkan V, *Stratehiia derzhavnoi infrastruktornoj polityky Ukrainy: slovnyk* (V A Lipkan 2023).

Journal articles

5. Islam M R, Islam Ali O, Zatzman G M, Grossman B, 'A Theory of Humanity: Part 2 – Conditions for True Universalism' [2017] 2(1) *International Journal of Political Theory* 89–121. DOI: 10.22609/2.1.4
6. Baimuratov M, 'Lokalna systema zakhystu prav liudyny v Ukraini: sutnist ta stanovlennja' *Yurydychna osvita i pravova derzhava (do 150-richchia yurydychnoho instytutu ODU): zb. nauk. prats* (Odesskyi un-t 1997) 97–101.
7. Baimuratov M, 'Publichna samovriadna (munitsypalna) vlada ta hromadianske suspilstvo: problemy vzaiemoz'iazku i vzaiemozalezhnosti' [2003] 21 *Aktualni problemy derzhavy i prava* 131–138.
8. Baimuratov M, Boiarskyi O, 'Dyskretsini povnovazhennja orhaniv mistsevoho samovriaduvannja v sferi zakhystu prav liudyny: metodolohichni pidkhody do rozuminnja ta vyznachennja' [2019] 2(34) *Publichne pravo* 31–41.
9. Baimuratov M, Kofman B, 'Militaryni konstytutsionalizm: do pytannja pro formuvannja, rozuminnja i oformlennja fenomenolohii' [2022] 3 *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy* 4.
10. Kostenko O, "Naturalistychna" yurysprudentsiia i pravova reforma v Ukraini' [2008] 4 *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy* 12–19.
11. Savchyn M, 'Konstytutsionalizm i viina' [2022] 2 *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava* 3–14. DOI: org/10.30970/jcl.2.2022.1.
12. Smetana V, 'Munitsypalni prava i svobody liudyny yak spetsyfichna pravova katehoriia ta normatyvno-pravovy instytut lokalnoi demokratii' [2019] 1 *Konstytutsiino-pravovi akademichni studii* 49–56.
13. Vodiannikov O, 'Konstytutsionalizm v ekstremalnykh umovakh: ustanovcha i vstanovlena vlada v kryzovi periony' [2021] 4 *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava* 8–37. DOI: org/10.30970/jcl.4.2021.2.

Conference papers

14. Baimuratov M, Kofman B, 'Militaryni munitsypalizm: parametralni oznaky shchodo rozuminnja ta vyznachennja' *VIII International Scientific and Practical Conference "Scientific advances and innovative approaches"* (January 11–12, 2024, Tokyo, Japan) 22–34.
15. Baimuratov M, Kofman B, 'Pro rol orhaniv mistsevoho samovriaduvannja v period voiennoho stanu v Ukraini' *Deokupatsiia. Yurydychnyi front: materialy Mizhnarodnoho*

ekspertnoho kruhloho stolu (Kyiv, 18 bereznia 2022 r.) (O Kresin uporiad. i nauk. red., Derzh. torh. ekon. un-t 2022) 138–141.

16. Baimuratov M, Kofman B, 'Rol orhaniv mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy v sferi zakhystu prav liudyny v period voiennoho stanu: do formuvannia prakseolohichno-kompetentnoi paradyhmy' *Nezalezhnist Ukrainy: prava liudyny ta natsionalna bezpeka: zb. materialiv Druhoi mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Lviv, 20 travnia 2022 roku)* (L Yarmol uporiad, Halytska vydavn. spilka 2022) 83–89.
17. Lipkan V, 'Indoktrynatsiia heostrategichnoho munitsypalizmu' *Munitsypalna reforma v konteksti yevrointehratsii Ukrainy:pozytsiia vlady, naukovtsiv, profspilok ta hromadskosti: Tezy dopovidei Somoi shchorichnoi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 25 serpnia 2023 r.) (APSVT 2023) 52–55.

Newspaper articles

18. Latham A, 'The rules-based international order is ending. What will replace it?' (The Hill 15.11.2022) <<https://thehill.com/opinion/national-security/3736389-the-rules-based-international-order-is-ending-what-will-replace-it>> (accessed: 25.01.2024).

Websites

19. Homeostasis (ScienceDirect) <<https://www.sciencedirect.com/topics/medicine-and-dentistry/homeostasis#definition>> (accessed: 25.01.2024).
20. Skilky ukrainskykh bizhentsiv perebuvaie za kordonom i yak yikh povernuty, – doslidzhennia (09.06.2023). <<https://texty.org.ua/fragments/110574/skilky-ukrayinskykh-bizhenciv-perebuvaie-za-kordonom-i-yak-yih-povernuty-doslidzhennya>> (accessed: 29.01.2024).

Mykhailo Baimuratov
Boris Kofman

MILITARY MUNICIPALISM:
DOCTRINAL IDEA OR OBJECTIVE NEED AND NECESSITY

ABSTRACT. The article examines the current problems of the formation of military municipalism in Ukraine as a social phenomenon, a normative phenomenology, an organic part of the national legislation on local self-government, which is determined and objectified by the Russian Federation's unprovoked aggression against Ukraine.

The purpose of the study is to substantiate the priority directions of the formation of the legal field of military municipalism in the conditions of extraordinary functioning of statehood (martial law, war, as well as natural and man-made disasters).

It is argued that the formation of military municipalism is an objective process associated with the crisis conditions of the existence and functioning of the phenomenology of statehood - therefore, the doctrinal support of the formation processes of military municipalism is a positive trend to ensure its prospective legalization and subsequent legitimation.

It is proved that the formation and emergence of the phenomenology of military municipalism is organically connected with the existence of the institution of local self-government and the functioning of local self-government bodies - precisely in the context of their performance of their competent powers and fundamental functions in the extraordinary conditions of the functioning of statehood, i.e., in the conditions of martial law and war (as well as in conditions of natural and man-made cataclysms);

It is emphasized that the formation and emergence of the phenomenology of military municipalism directly affects the implementation by local self-government bodies in crisis conditions of public power, the protection of human rights and freedoms, and the promotion of the practical implementation of constitutional rights and freedoms by people-residents and at the same time members of the TG, which is actually directed to the creation of a center of life within

Михайло Баймуратов, Борис Кофман

the TG and direct assistance to residents-members of such a community in understanding, forming, implementing and guaranteeing the implementation of their life cycle.

Arguments are expressed regarding the fact that in the process of everyday life of a person in the given crisis conditions, local self-government bodies should have the appropriate powers that will give them a real opportunity by solving a systemic set of issues of existential significance, through the formation and implementation at the local level of society of not only individual, group and collective human rights and freedoms, as well as the system of their protection and protection directly implement their strategic and productive tasks and functions. This is precisely what reflects the strategic and essential problems of general constitutionalism, an immanent part of which is military municipalism.

A generalized conclusion is given that the phenomenology of military municipalism, through ensuring the existence of local self-government and the functioning of local self-government bodies in crisis conditions of the existence and functioning of statehood, clearly contributes to the formation, functioning and improvement of the local system of protection and protection of the rights and freedoms of man and citizen, thanks to which one of the most important functions of the Ministry of Internal Affairs – human rights protection and law enforcement, which are at the basis of the creation of a safe zone for a person throughout his life cycle within the territorial community and in the conditions of local self-government, are formed and highlighted.

KEYWORDS: constitutionalism; municipalism; local self-government; territorial community; human rights; military municipalism; local system of human rights protection.